

Mitä ovat savolaiset sukunimet?

Kirjoittanut

JALMARI FINNE.

Laajalle levinneenä käsityksenä maassamme on ollut, että kaikista suomalaisista heimoista ovat savolaiset olleet ainoita, joilla alunpitäen on ollut sukunimet. Vaikkakaan historiallisesti ei ole voitu todeta tätä seikkaa joka tapauksessa, niin ovat käsityksen syntymiseen vaikuttaneet eräät seikat, mitkä ensi hetkellä saattavat tuntua aivan päteviltä historiallisilta todistuksilta. Tutkimalla sukuja on päästy, niinkuin tavallisesti päästään kirkonarkistoja käyttämällä, Isoonvihaan asti, ja silloin on todettu eri henkilöiden sukunimien todellakin esiintyvän vakiintuneesti. Kun sitten samalla paikkakunnalla, missä tutkimuksia on tehty, on todettu, että 1600- jopa 1500-luvulla on samalla sukunimellä varustettuja henkilöitä, ja kun yleensä tiedetään, että muuttaminen varhaisimpina aikoina oli pientä, niin on syntynyt se ajatus, että 1700-luvun henkilöiden sukujohto suoraan vie 1500-luvulle, vaikkakaan jokaista yksityistä sukupolvea ei olekaan voitu tarkkaan määritellä. Tutkimuksia on vaikeuttanut 1600-luvulla se seikka, että manttaaliluettelot, jotka Länsi-Suomen puolella ovat suhteellisen täydellisiä, ovat Savon puolella vaillinaisia, monasti puuttuen pitkiltä ajoilta. Tämän lisäksi ovat Savon tuomiokirjat 1600-luvulta yleensä hävinneet, täydellisinä ne ovat säilyneet vasta 1700-luvun keskivaiheilta asti. Näin ollen ei ole voitu muuta kuin aivan harvinaisissa tapauksissa todeta jonkun suvun säilyminen

jollain paikkakunnalla ja sekin ainoastaan siinä tapauksessa, että suku todella on pysytellyt samassa talossa. Suvun haaraantumista 1600-luvulla ei yleensä ole voitu seurata.

Kaikki nämä seikat yhdessä ovat vaikuttaneet sellaisen käsityksen muodostumiseen, että savolaisilla on ollut varhain sukunimensä, jo silloin, kun eivät edes sivistyneet ja aateliset käyttäneet niitä.

Vertailemalla asutustietoja muussa osassa Suomea, voi vetää johtopäätöksiä, jotka hiukan muuttavat tätä yleistä käsitystä savolaisista sukunimistä.

Jotta todella voisi olettaa 1500-luvulla esiintyneen nen-päätteisen nimen olevan sukunimen, joka on säilynyt polvesta polveen, täytyisi olla aivan varma siitä, että talo todella on säilynyt suvussa periytyen isältä pojalle. Tämä mahdollisuus on hyvin pieni. Hämeen läänin pohjoisosassa, siinä, mikä ennen kuului Yliseen-Satakuntaan, voidaan asutusta seurata hyvin tarkkaan, sillä maakirjat ovat säilyneet vuodesta 1540 ja vuosisatojen kuluessa ei näistä puutu muuta kuin poikkeustapauksissa, eikä koskaan silloinkaan monta perättäin olevilta vuosilta. Manttaaliluettelot alkavat jo vuodelta 1635 ja jatkuvat aivan pieniä aukkoja lukuunottamatta säännöllisesti, puuttuen kokonaan vain Isonvihan ajalta. Rikkain ja tärkein lähdemäärä on tuomiokirjoissa, joita on säilynyt aina vuodesta 1623 asti. Kun nämä sisältävät suuren määrän perintöriitoja ja kauppakirjoja, voidaan siis suvun vaiheita aivan tarkalleen seurata. Alue, jolta tämä lähdemäärä on olemassa, on jo varhain ollut varakasta, tiheään asuttua ja viljavaa. Kaikki mahdollisuudet ovat siis olleet olemassa talojen säilymiseen saman suvun hallussa. Yhtäkaikki on sellaisten talojen määrä, mitkä ovat periytyneet isältä pojalta, aivan pieni, ei edes kymmentä prosenttia kaikkien talojen lukumäärästä. Noin kaksikymmentä viisi prosenttia on säilynyt siten, että, isännäksi sopivan pojan puuttuessa tilan on saanut haltuunsa vävy. Loput taloista ovat siirtyneet kädestä käteen.

Tälle siirtymiselle on olemassa omat historialliset lakinsa. 1589 huomataan suuri määrä taloista merkityksi kruununtiloiksi. Siihen vaikutti pohjoismaisen sodan ankara rasitus. Saman vuosisadan lopulla Nuijasota jälleen saattaa suuren määrän taloja autioiksi.

Kolmikymmen-vuotisen sodan loputtua on maassa useita katoavuuksia ja näiden vaikutuksesta jälleen taloja jää autioiksi. V. 1697 on katoavuoden yhteydessä kulkutauti liikkeellä ja jälleen sekin vähentää asuttujen talojen lukumäärää. Viimeisen suuren hävityksen saa aikaan Isonvihan aikana suuri sotilaaksi otto, ja silloin maassa vallinnut venäläinen majoitus ja ankara verojenkanto. Vain poikkeustapauksissa siis saattaa joku talo säilyä samalla suvulla. Jos veroja ei voitu maksaa, tuli tila kruunun omaisuudeksi ja saattoi vouti siihen asettaa asukkaan, joka sitoutui määrättyjen vuosien jälkeen maksamaan säännöllisesti veroa. Vasta 1723 annetaan kuninkaallinen julistus, jonka perustuksella talonpojat voivat ostaa näitä tiloja jälleen verotiloiksi.

Vaikka siis Savosta puuttuvatkin ne monet lähteet, joiden avulla voidaan täsmälleen määrätä talon joutuminen uudelle omistajalle tai sen säilyminen samalla suvulla, niin toisaalta tarjoavat yleiset historialliset tiedot aivan runsaan ainehaston siitä, että ne vaikeudet, mitkä maata kohtasivat muissa sen osissa, tulivat myös Savon talojen osaksi. Ei voi olettaa, että tässä maakunnassa, joka oli useammin kuin Ylinen-Satakunta sodan jaloissa, ollen kauan aikaa aivan Venäjän valtakunnan rajalla, olisi talojen säilyminen saman suvun hallussa ollut suurempi kuin muvalla. Jo tämä seikka saattaa epäilemään sitä, että otaksuttu sukujohto ja siitä saatu sukunimien säilyminen ei ole aivan oikea.

Tarkastamalla asutusta 1500-luvun maakirjoissa, huomaa, että samalla paikkakunnalla on talojen omistajilla yleensä erilaiset nennepäätteiset nimet. Entisinä aikoina eivät suvut yleensä siirtyneet loitos toisistaan, taloja jaettiin tai raivattiin korvesta entisen asutuksen läheltä. Tämän mukaan pitäisi siis olla samalla paikkakunnalla hyvin suuri määrä henkilöitä, joilla on sama nimi, jos tuo nimi kerran olisi sukunimi. Onhan tunnettua, että Savossa nykyään, sen jälkeen kun sukunimien käyttö on tullut yleiseksi, on olemassa suuria kyläkuntia, on pitäjää, joissa on samannimisiä henkilöitä paljon. Tämä erilaisten sukunimien paljous samalla paikkakunnalla 1500-luvulla, jolloin asutus jo oli pitkiä aikoja ollut olemassa, viittaa siihen, että nuo nen-

päätteiset nimet ovatkin alkujaan olleet jotain muuta kuin sukunimiä sanan nykyisessä merkityksessä.

Nämä nen-päätteiset nimet ovat syntyneet epäilemättä samojen lakien vaikutuksesta kuin eräät Hämeessä vielä talojen niminä olevat pakanuudenaikaiset nimet. Katoolisena aikana annettiin lapselle paitsi kristittyä nimeä myös pakanallinen kutsuntanimi, joka johdettiin joko lapsen ominaisuuksista, esineistä tai eräistä ulkonaisista seikoista. Kun Hämeessä taloja alettiin kutsua henkilön kristitystä nimestä johtuvilla nimityksillä. Anttiloiksi, Heikkilöiksi, j. n. e., niin jäi vain osa näistä pakanallisista nimistä jällelle, siirtyen silloin talonnimiksi.

Ruovedellä, jonne savolainen asutus oli tullut v. 1589, Ylisen Satukunnan erämaille, havaitaan se seikka, että talo saa nimensä tuosta ensimmäisestä asukkaasta ja hänen nen-päätteisestä kutsuntanimestään. Tämä tavallisesti sukunimeksi oletettu nen-päätteiden nimi jää nyt talon nimeksi ja pysyy sellaisena, vaihtukoon omistaja miten usein tahansa. Tätä ilmaisee jo tuomiokirjojen sanontatapakin, niissä kun kutsutaan henkilöä esim. Antti Heikinpojaksi K:kylän Nenosesta. Tuomiokirjat tarjoavat sen lisäksi aivan täydellisiä todistuksia siitä, että tämä nimi ei ole sukunimi, vaan talonnimi, koska henkilöt, jotka miespuolista tietä ovat toisilleen sukua, voivat kantaa aivan eri nimiä ja eri sukuiset samaa. Niinpä käräjillä Ruovedellä 1705 Vätäsen vävyä kutsutaan Vätäseksi, ja erään Kekkosen muutettua Vässärin taloon hän kadottaa Kekkosen nimen ja häntä kutsutaan talonsa nimellä. Voidaan väittää, että tällainen ilmiö on mahdollinen Ruovedellä, missä asutus on osaksi hämäläistä ja siis sen vaikutus ulottuu savolaisiinkin, mutta aivan sama ilmiö uusiintuu sellaisissa pitäjissä kuin Laukaa ja Rantasalmi, missä myös tavataan se seikka, että vävy ottaa appensa sukunimen. Laukaassa v. 1741 Leppäveden Oksalan talossa vävy kutsuu itseään Oksaseksi. Rautalammilla nähdään talojen nimen antavan isännälle sukunimen, Pulkkilantalon Pulkkisen, Korholan Korhosen, Pääkkölän Pääkkösen, Hännilän Hännisen, Hytölän Hytösen, j. n. e. Näissä pitäjissä asutus on isoksi osaksi savolaista, varsinkin Rantasalmella.

Mitä sukunimien käyttämiseen tulee Suomessa, niin ne eivät olleet tavallisia edes ylhäisimmissä piireissä vielä 1600-luvun alulla, vaan henkilöt käyttävät itsestään nimityksenä ristinimeään ja isänsä nimeä. Kolmikymmen-vuotinen sota, varsinkin sen jälkiaika, vaikuttaa tässä suhteessa muutoksen. Kristina-kuningattaren aikana tehtiin useita henkilöitä aateleiksi ja he alkoivat käyttää silloin sukunimeä. Isonvihan aikana siirtyy maahan suuri määrä sotilaita Ruotsista ja näillä on yleensä sukunimi. Tämä tapa siirtyy silloin suomalaisiinkin sotilaisiin. Ensin on kyllä käytännössä suomalaiset nimet, mutta ne muuttuvat piankin ruotsalaisiksi. Savon puolella, niinkuin rykmentin luetteloista huomaa, on kauan käytännössä nen-päätteiset nimet ja tällöin todella sukuniminä, mutta usein muutetaan summakaupalla miehiä ruotsalaisnimisiksi. Samoin kuin tämä nimi ei ole ollut vakinainen sanan nykyisessä merkityksessä, ei se ole silloinkaan, vaan ruotunimenä. Kun entinen sotilas joutui pois, niin uusi saa hänen sukunimensä, vaikkakaan hän ei ole laisinkaan edeltäjälleen sukua. Ruotsalaisten nimien suhteen tämä on selvää. Missä määrin sitä on käytetty myös suomalaisiin nimiin nähden, Savon puolella, on mahdotonta päättää, koska Savon rykmentin aikaisimmat tarkastusluettelot eivät ole säilyneet.

1700-luvulta alkaen ovat nen-päätteiset nimet nyt sukunimiä, mutta siinäkään ei vielä ole tapahtunut aivan täyttä kiinteytymistä, vaan huomataan, että alkupuolella vuosisataa ei tämä tapa ole aivan vakiintunut. 1700-luvun lopulla vasta on sukunimien häilyväisyys kadonnut ja nimet ovat saavuttaneet jokseenkin suuren tasaisuuden; ainoastaan sotilasluetteloissa vielä huomataan nimien periytymistä ruodun mukaan ja tämä koskee silloin aina vain ruotsalaisia nimiä.

Savolaisten nen-päätteisten nimien suhteen huomaa, että ne jo 1600-luvun lopulla alkavat vakiintua silloin, kun henkilö ei omista maata, koska sotilailta usein on nimi juuri kotitalonsa mukaan.

Sukunimien käyttäminen tulee kaisskia säädysissä yleiseksi 1700-luvun alkupuoliskolla. Tämä ilmenee siitä, että kastekirjoissa ja tuomiokirjoissakaan ei enää sanota jonkun Antti Heikinpojan olevan N: kylän Heikkilästä, vaan kutsutaan häntä Antti Heikinpoika Heik-

kiläksi K:kylästä. Aivan sama seikka esiintyy myös nen-päätteisissä nimissä.

Epäilemättä nen-päätteinen sukunimi ilmaisee oikeastaan vain sitä 1500-luvulla, että talon ensimmäinen asukas on ollut sen niminen. Tässä on noudatettu sitä yleistä tapaa, että talo saa ensimmäisestä isännästään nimensä, mikä niin yleisesti ilmenee kaikissa Heikkilä- ja Laurila-tyyppisissä talonnimissä.

Savolaiset nen-päätteiset nimet, joita tavataan jo keskiajalla maassa muuallakin kuin vain Savossa, eivät siis ole alkujaan olleet mitään varsinaisia sukunimiä, vaan ovat vasta 1700-luvulla siksi kiteytyneet. Jos eräissä tapauksissa voidaan seurata sen nimisiä henkilöitä samassa talossa miespuolista sukujohtoa myöten aina 1500-luvulle, niin ei nimi silloinkaan vielä ole ollut sukunimi, vaan talon-nimi.

nen-päätteiset henkilönimet ovat epäilemättä alkujaan olleet kutsuntanimiä. Jos samanlaisia tavataan eri paikkakunnilla, niin se ei vielä todista sukulaisuutta, vaan ainoastaan samanlaatuisten nimien kertaantumista, mikä seikka ilmenee hämäläisissäkin nimissä. Kun savolainen uutisasutus siirtyy jonnekin, niin asukkaat vievät mukanaan joukon kotikylän nimiä, samoin tapahtuu Hämeen läänin puolella. Näiden nimien siirtäminen tapahtuu aikana, jolloin nen-päätteinen nimi on jo tullut talonnimeksi kadottaen alkuperäisen kutsunta-nimimerkityksensä.

Jos nen-päätteiset nimet olisivat olleet sukunimiä, täytyisi todistaa, että tämänlaatuinen nimi seuraa 1500- ja 1600-luvulla asukasta hänen siirtyessään paikasta toiseen talojen nimien säilyen erillään hänestä. Kun tämä otaksoma sukunimistä ei ole tullut todistetuksi muuta kuin suvun pysyessä samassa talossa, niin täytyy tätä sukunimiväitettä pitää perustelemattomana ja johtaa nimien synty samoista säännöistä, jotka vallitsevat maan niissä osissa, jossa voidaan asiakirjojen nojalla todistaa kutsuntanimen siirtyminen talonnimeksi 1500-luvulla ja saman nimen muuttuminen sukunimeksi 1700-luvulla.
